

**“SHAHRISABZ” DAVLAT MUZEY QO’RIQXONASIDA “SOHIBQIRON
AMIR TEMURNING TUG’ULISHI.” SURATIGA OID BILIMLAR.**

Xushvaqtova Lobar Oqbutayevna
“Shahrisabz” davlat muzey qo’riqxonasi Bosh mutaxassisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Shahrisabz” davlat muzey qo’riqxonasi tarkibiga kiruvchi Chubin madrasasida tashkil qilingan “Amir Temur hayoti va faoliyati” ko’rgazmasida saqlanayotgan asar haqida so’z boradi. Rassom Dilshod Azizov ijodiga tegishli bo’lgan “Sohibqiron Amir Temurning tug’ulishi” suratidagi bobomiz Amir Temur, otasi Muhammad Tarag’ay bahodir, onasi Tegina xotun, piri va ustoz Shayx Shamsiddin kulol va opasi Qutlug’ Turkon og’a singari shaxslar haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so’zlar: Amir Temur, Muhammad Tarag’ay bahodir, Tegina xotun, Shayx Shamsiddin kulol, Qutlug’ Turkon og’a, Kesh, Xo’ja Ilg’or.

**ИНФОРМАЦИЯ О КАРТИНЕ «РОЖДЕНИЕ САХИБКИРАНА АМИРА
ТЕМУРА» ИЗ ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЙНОГО ЗАПОВЕДНИКА
«ШАХРИСАБЗ».**

**Хушвактова Лобар Окбутаевна, главный специалист Государственного
музейного заповедника «Шахрисабз».**

Аннотация: в данной статье речь пойдет о работах, представленных на выставке «Жизнь и творчество эмира Тимура», организованной в медресе Чубин, входящем в состав Государственного музейного заповедника «Шахрисабз». В картине «Рождение святого Амира Тимура», приписываемой художнику Дилшоду Азизову, упоминаются такие фигуры, как дедушка Амир Тимур, отец Мухаммад Тарагай Бахадир, мать Тегина Хотун, пири и учитель шейх Шамсиддин Кулол и сестра Кутлуг Туркон ага.

Ключевые слова: Амир Тимур, Мухаммад Тарагай Бахадир, Тегина Хотун, Шейх Шамсиддин Кулол, Кутлуг Туркон ага, Кеш, Ходжа Ильгор.

**INFORMATION ABOUT THE PAINTING "THE BIRTH OF
SAHIBKIRAN AMIR TEMUR" FROM THE STATE MUSEUM RESERVE
"SHAHRISABZ".**

**Khushvaktova Lobar Okbutaevna, chief specialist of the State Museum
Reserve "Shakhrisabz".**

Annotation: this article will talk about the work held in the exhibition “Life and work of Amir Temur” organized in the Chubin madrasa, which is part of the “Shahrisabz” State Museum Reserve. References are made to figures such as Grandpa Amir Temur, father Muhammad Taragay Bahadir, mother Tegina khotun,

piri and teacher Sheikh Shamsiddin kulol and sister Qutlug' Turkon oga, in the painting "the birth of the Holy Emir Temur", attributed to the work of the artist Dilshod Azizov.

Key words: Amir Temur, Muhammad Taragai Bahadir, Tegina Khotun, Sheikh Shamsiddin Kulol, Kutlug Turkon-aga, Kesh, Khoja Ilgor.

Istiqlolga erishganimizdan keyin tarixiy adolatni qaror toptirish, xalqimizning uzoq yillar davomida toptalib kelgan milliy g'ururini yuksaltirish maqsadida Sohibqiron Amir Temur bobomizning nafaqat muborak nomi, boy me'rosi va xotirasini, ayni paytda tarixiy siymosini ham tiklashga qaror qilindi. Sovet davrida bu masalada g'arazli siyosat olib borilgan, asossiz ravishda bobomiz jaholat va yovuzlik timsoli sifatida ko'rsatilib kelingan. Negaki, mustabid tuzum tarixiy haqiqatni namoyon etishdan, bizning milliy o'zligimizni anglashimizdan mutlaqo manfaatdor emasdi.

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar tizimida madaniyat va san'at sohasidagi ishlar alohida ahamiyat kasb etdi. Ayniqsa ajdodlar merosini qayta tiklash bilan bog'liq bunyodkorlik ishlarida tasviriy san'atining tarixiy an'analarini o'rganish va ularni zamonaviy texnologiyalar bilan boyitish bo'yicha ibratli ishlar olib borildi. Amir Temur obrazi tasvirlangan asarlarda asosan uning harbiy ishlari, ziyofat, ov, qabul marosimlari, qolaversa din bilan aloqalari ifodalangan. Sohibqiron obrazini yaratish hozirgi o'zbek rassomlari ijodida ham katta o'rin tutadi. Ana shunday muvaffaqiyatli ishlar qatoriga "Shahrisabz" davlat muzeyi qo'riqxonasi tarkibiga kiruvchi Chubin madrasasida tashkil etilgan "Amir Temur hayoti va faoliyati" ko'rgazmasidagi rassom Dilshod Azizov ijodiga tegishli "Sohibqiron Amir Temurning tug'ulishi" asari o'rin olgan.

Rassom Dilshod Azizov tomonidan yaratilgan “Sohibqiron Amir Temurning tug‘ulishi” asari yuksak mahorat ila ishlangan. Asar tarixiy janrda ishlangan bo‘lib, unda bo‘lajak sarkarda Amir Temurga ism qo‘yish marosimi aks etgan. Asar atmosferasi tug‘ilish, yangilanish fasli bo‘lgan bahorning erta tongini, havoning musaffoligini, tog‘larning ulug‘vor qad rostlaganini tomoshabinga yaqqol ko‘rsatib turibdi. Kelajakda dunyoga adolat va siyosat jihatidan nom taratgan shogirdini ham ruhiy, ham ma‘naviy yuksalishiga katta hissa qo‘shadigan Amir Temurning bo‘lajak ustozlari Shayx Shamsuddin Kulol qo‘lida diniy kitob tutib Qur‘on oyatlarini o‘qiyapti. Otasi Muhammad Tarag‘ay ustozga tavoze bilan hurmat ko‘rsatib, yosh go‘dakka hozirdan o‘rnak bo‘layotgandek go‘yo. Onasi Takina Xotun milliy libosda iffat va hayo bilan bag‘ridagi bolasining kelajakda buyuk inson bo‘lishini orzulab unga mehr bilan tikilayapti. Amir Temurnig o‘zi oppoq libosda gunohlardan pok chaqaloq sifatida tasvirlangan. Opasi Qutlug‘ Turkon Og‘a ukasining dunyoga kelganidan baxtiyor jilmaymoqda. Umuman olganda asar ranglari yengil, silliqanib ishlangan. Tong ruhiyatini berish uchun nisbatan sovuq ranglardan foydalanilgan.

Asardagi shaxslar haqida ma‘lumot beradigan bo‘lsak Amir Temur Kesh (hozirgi Shahrisabz) shahri yaqinidagi Xo‘ja Ilg‘or qishlog‘i (Qashqadaryo viloyatining hozirgi Yakkabog‘ tumani)da 1336 yil 9 aprelda dunyoga keldi. Uning kindik qoni to‘kilgan joy qadimda Xushjo‘yi obig‘ar, ya‘ni Zilol suvli chashma nomi bilan yuritilgan. Mazkur hayotbaxsh chashma suvlari tufayli bu maskan atrofida aholi to‘planib qishloq qad ko‘targan. Keyinchalik bu joy Xo‘ja Ilg‘or nomi bilan yuritila boshlagan.[1. B 5-6]

Tarixchi Ibn Arabshohning yozishicha “Temur ibn tarag‘ay ibn Abag‘ay bo‘lib, uning tug‘ilgan joyi Xo‘ja Ilg‘or deb ataladigan qishloqdir. Xo‘ja Ilg‘or Keshga qarashli joylardandir – Alloh u yerdan har qanday yomonlikni daf etsin!

Kesh Movarounnahr shaharlaridan (biri) bo‘lib, Samarqanddan taxminan o‘n uch farsax (masofa)dadir. Hikoya qiladilarki, (Temur) tug‘ilgan kechasi havoda qandaydir uchib yurgan temir qalpoqchaga o‘xshash bir narsa paydo bo‘lgan. Keyin u keng bo‘shliqqa tarqalib, yer yuziga yoyilib ketgan emish. Undagi cho‘g‘ va uchqunga o‘xshash narsalar har tomonga sachragan va uyilib, hatto o‘troq va badaviy joylarni ham to‘ldirib yuborgan emish...”[2. B 70] bundan kelib chiqadiki Sohibqironning to‘liq ismi Amir Temur ibn Amir Tarag‘ay ibn Amir Barquldir.

Amir Temurning otasi Amir Muhammad Tarag‘ay avvalo komil musulmon va bahodir jangchi bo‘lgan. Shuningdek ulamoyu fuzaloga ixlosmand, ilm ahliga homiy va ishtiyoqmand kishi edi. Amir Tarag‘ay Bahodir zamonasining mulkdor kishilaridan bo‘lib, Chig‘atoy ulusiga mansub hukmdorlar bilan yaqin munosabatda edi. U Shahrisabz (Kesh)ning ma‘lum qismida hokimlik qildi. Temur keyinchalik o‘z otasining mol – mulki haqida quyidagilarni bitgan: “Men 21 yoshga to‘lgan edim. Shu

yil otamning dehqonchiligi yaxshi bo'ldi. Qoramol va yilqilar ham ko'p bolaladilar. Men har o'n qulga bir boshliq tayinladim, har bir yigirma otni bir uyur qildim. Har bir o'n uyurni bir qulga topshirdim, har bir o'n tuyani va har bir ming qo'yni boqish uchun bir qul tayinladim. O'zimga tegishli mulkni idora qilishni esa maxsus ishonchli qulimga topshirdim". Amir Temurning yuqoridagi so'zlaridan ma'lum bo'ladiki, Tarag'ay bahodir zamonasining davlatmand kishilaridan bo'lgan.[3. B 13-14]

Amir Temurning otasi Tarag'ay No'yon (noib yoki o'n ming kishilik qo'shin boshlig'i) va amakisi hoji barlos urug'ining biy (boshliq – oqsoqol)lari va yirik mulkdor amirlaridan edi. Hatto Amir Muhammad Tarag'ay Chig'atoy ulusining e'tiborli beklaridan hisoblangan. Uning ajdodlari Kesh viloyatida hokimlik qilishgan. Shu bois Amir Temurning otasi yilda bir marotaba Ili daryosi bo'yida buyuk xon tomonidan chaqiriladigan el – yurt beklarining qurultoyiga taklif etilar va u bunday yig'inlarda muttasil qatnashar edi. Sharafuddin Ali Yazdiyning ta'riflashicha Tarag'ay olimlar, xayrli ishlarni amalga oshiruvchi taqvodor kishilarga marhamatli va mehribon bo'lib ularning majlislarida ishtirok etardi. Tarag'aybek piri Shamsuddin Kulolga ayniqsa chuqur ehtirom ko'rsatgan. Keyinchalik Shayx Shamsuddin Kulol Amir Temurning ham piri bo'lgan.

Shamsuddin Kulol yoki Shamsiddin Kulol (taxminan 1305-yil, Kesh — vafoti 1370-yil, 28-noyabr Kesh) – shayx Sharafiddin Ali Yazdiyning “Zafarnoma” asarida bergan ma'lumotiga ko'ra, Amir Tarag'oyning piri. „U qadrlı shayx Shamsuddin Kulolga sidqidildan ixlos qilardi va uning muborak qabriga (ziyosat uchun) tez-tez borib turardi“, deb yozadi Ali Yazdiy. Shamsuddin Kulol tasavvufda suhravardiylik tariqatiga mansub bo'lgan. Ayni paytda u xojagon tariqatiga ham hurmat bilan qaragan. Amir Temurning ham unga nisbatan ixlosi juda kuchli bo'lgan, saltanatni boshqargan chog'larida ham Shamsuddin Kulol qabrini ziyorat qilib turgan. 1373–1374 yillarda Amir Temur Shamsuddin Kulol qabri yonida bir gumbaz-maqbara qurdiradi va otasining hokini o'sha yerga ko'chirtirib, Shamsuddin kulol qabrining qibla (g'arb) tomoniga dafn etadi.[4. B 27]

Takina xotun, Tegina begim. Tegina Mohbegim (taxminan 1318 — 1353, hozirgi Shahrisabz) — Amir Temurning onasi. Amir Muhammad Tarag'ayning xotini.

Amir Temurning onasi Takina begim esa, naslu nasab jihatdan aslzodalardan bo'lib, Buxoro ulamolari peshvosi, mavlono sadr ash-shari'a, ya'ni shariat qonunlarini sharhlovchi alloma Ubaydulloh al- Buxoriyning qizi bo'lgan. Takina begim, ba'zi manbalarda Tegina Xotun, Takina Mohbegim milodiy 1334 yilda (taxminan 16 yoshida) Muhammad Tarag'aybekka uzatilgan. Oradan 2 yil o'tgach, ushbu nikohdan Temurbek dunyoga kelgan. Uning onasi “poshsha, poshshaxon ya'ni sulton og'oma'nolarini anglatuvchi Takina Xotun (aslida Tegina) ismi bilan atalgan. Takina Xotun Buxoro ulamolarining peshvosi mavlono “Sadr – ash – Shari'a”, ya'ni shariat ulug'i

nomi bilan shuhrat topgan qonunshunos olim Ubaydulloh al – Buxoriy ibn Toj ash – Shari’a Mahmudning qizi bo’lgan. Mazkur sharofatli ayol Buxoroning soliha farzandi, Keshning jasur onasi hisoblangan.[5. B 5-6]

Keyinchalik yaratilgan "Qissai Temur" ("Malfuzoti Temuriy"), "Temur qissasi" va Toshkentlik tarixchi Salohiddin Toshkandiyning "Temurnoma" (1908) asarida Takina xotun hayotiga oid ayrim ma’lumotlar mavjud. "Temurnoma"da bo’lajak sohib-qiron Amir Temurning tavallud topish (1336-yil 9 aprelda) tafsilotlari taqdirning ilohiy hukmi sifatida tasvirlangan. Amir Temurning kelajakda buyuk inson bo’lib yetishuvida onasining hissasi katta bo’lgan. Takina xotun erining vafotidan ancha avval qazo qilgan (1353).

Sohibqiron Amir Temur keyinchalik onasi va otasi dafn etilgan Keshdagi oilaviy xilxona ustida muhtasham maqbara qurdirgan. Amir Temur katta o’g’li Jahongir Mirzo 20 yoshida vafot etgach (1376), uni ota-onasining qabri yonida dafn etgan. Sohibqiron onasi xotirasiga atab, Keshda mashhur Oqsaroyini bunyod ettirgan.[6. B. 235]

Qutlug’ Turkon og’o (1331 1383) — Amir Temurning opasi. Amir Dovudbek dug’latning xotini. Sohibqiron 1360 yillarning boshlarida g’animlari ta’qibi tufayli Samarqandga kelib Qutlug’ Turkon Og’o uyida 48 kun turgan. 1375 yil Sohibqiron O’zganda Dilshod og’oga uylangan chog’da Qutlug’ Turkon Og’o no’yonlar va amirlar bilan to’yga yetib kelgan.

Nizomiddin Shomiyning yozishicha, 1383 yil Dilshod og’o vafotidan bir necha kun o’tgach, “o’zining xayrli ishlari, in’omu ehsoni bilan zamonasi xotinlaridan o’zgan, o’z xolis mollaridan madrasalar, xonaqohlar qurdirgan, har nav ezguliklari bilan jahon xalqiga foyda yetkazgan ulug’ xotun — Amir Sohibqironning opasi” Qutlug’ Turkon og’o vafot etgan. Sohibqiron bundan qattiq iztirobga tushgan. Bir necha muddat mamlakat va davlat ishlari bilan shug’ullanmay qo’ygan. Qutlug’ Turkon Og’o nihoyatda dono va zakovatli ayol bo’lgan. Amir Temur barpo etgan ko’p binolar uning maslahati bilan ishlangan. Sharafuddin Ali Yazdiyning yozishicha, “uning qabrini... Qusam ibn Abbosning mazoriga yaqin qazdilar va qo’yidilar».[7.]

Xulosa qilib aytganda Amir Temurning adolati shundaki, u har ishni o’z qarichi bilan emas, balki qonunlar asosida, xususan, Qur’oni Karimga asoslanib, insoniylik nuqtai nazaridan kelib chiqib hal etdi va birinchi navbatda, norasida go’daklarni avaylab, olim va adiblarni, hunarmandlarni himoyasiga oldi, davlatni yulgichlardan, o’g’ri va kazzoblardan saqlab, hech qachon va hech qaerda bironing haqqiga ko’z olaytirmadi, "qaerdan bir g’isht olgan bo’lsa, o’rniga o’ntasini qo’yidirdi", "qaerda bir daraxt kestirgan bo’lsa, o’rniga o’nta nihol o’tqazdi", "chaqaloqlarni yig’latmangiz, bu gunohi azimdur", "urushning hech keragi yo’q" degan zot ham Amir Temurdir. Amir Temurning tabiatan og’ir – bosiq, teran fikrlovchi va nihoyatda idrokli hamda ziyrak, kishilardagi qobiliyat, fazilat, ayniqsa samimiyatni tezda fahmlab oladigan inson

bo‘lishiga otasi Muhammad Tarag‘ay bahodir, onasi Takina xotun hamda Piri va ustozi bo‘lgan Shayx Shamsuddin kulolning roli juda katta bo‘lgan. Rassom Dilshod Azizov o‘z asarida ushbu jihatlarni ko‘rsatishga harakat qilgan desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Amir Temur – Abdulahad Muhammadjonov Toshkent “Abu Matbuot – Konsalt” 2011. 5-6 bet
2. Amir Temur tarixi- Ajoib al-maqdur fi tarixi Taymur. I kitob. Ibn Arabshoh. “Fan” nashriyoti Toshkent – 2018. 70-bet.
3. Temuriylar shajarasi. Turg‘un Fayziev Toshkent.”Yozuvchi” nashriyoti – “Xazina” 1995. 13-14 bet
4. „Shamsuddin kulol“, [O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi \(Sh-harfi\)](#). Toshkent: „O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi“ Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2006-yillar. 27 bet
5. Amir Temur – Abdulahad Muhammadjonov Toshkent “Abu Matbuot – Konsalt” 2011. 5-6 bet
6. [O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi](#). Toshkent: „O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi“ Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2006-yillar.
7. tavorix.islamonline.uz